

Rejapova Moxlaroy Farxodbek qizi,

Andijon davlat universiteti tayanch doktoranti

mokhlaroymamadaliyeva@gmail.com

UO‘K: 811.111'37:008

811.512.133'37:008

INGLIZ TILIDA KONSEPTUAL MAZMUNNING OBRAZLI IFODALANISH MEXANIZMLARI

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada ingliz tilidagi obrazli ifoda vositalarining konseptual mazmunni yetkazishdagi o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Metafora, paremiya va giperbola kabi stilistik birliklarning inson tafakkurida abstrakt tushunchalarni anglash hamda matnning ta’sirchanligini oshirishdagi kognitiv va estetik funksiyalari ko‘rib chiqiladi. Misollar asosida ushbu vositalarning konseptni samarali ifodalash mexanizmlari yoritiladi.*

***Kalit so‘zlar:** konsept, obraz, metafora, paremiya, giperbola, ingliz tili, kognitiv lingvistika.*

Режапова Мохларой Фарходбек кизи

Докторант, Андижанский государственный университет

Механизмы образного выражения концептуального содержания в английском языке

***Аннотация:** В данной статье рассматривается роль и значение образных средств выражения в английском языке для передачи концептуального содержания. Анализируются когнитивные и эстетические функции таких стилистических единиц, как метафора, паремия и гипербола, в осмыслении абстрактных понятий и усилении выразительности текста.*

На основе примеров раскрываются механизмы эффективного выражения концепта с помощью данных средств.

Ключевые слова: *концепт, образ, метафора, паремия, гипербола, английский язык, когнитивная лингвистика.*

Rejapova Moxlaroy Farxodbek qizi

PhD Researcher, Andijan State University

Abstract: *This article analyzes the role and significance of figurative expressions in English for conveying conceptual meaning. It explores the cognitive and aesthetic functions of stylistic devices such as metaphor, proverb, and hyperbole in understanding abstract concepts and enhancing the expressiveness of texts. Based on illustrative examples, the mechanisms of effectively representing concepts through these means are discussed.*

Keywords: *concept, image, metaphor, proverb, hyperbole, English language, cognitive linguistics.*

Kirish

Образли komponent har bir tilning ajralmas bo'lagi bo'lib, nutqning ta'sirchanligi va jilokorligiga hissa qo'shuvchi salmoqli ahamiyatga ega bo'lgan til hodisasi hisoblanadi. Muayyan konseptni tahlil qilar ekanmiz, uning tarkibiga kiruvchi leksik vositalar bilan bir qatorda obrazli ifoda vositalarning ham o'zni beqiyos ekaniga guvoh bo'lamiz.

Atrof-muhit hodisalarining obrazi va inson ongida ushbu hodisaga oid konseptual tasavvurlarning o'zaro bog'liqligini o'rganish tilshunoslikdagi dolzarb masalalardan biri hisoblangani bois obrazning kognitiv mohiyati ko'plab faylasuflar, psixologlar va lingvistlarning tadqiqot obyektiga aylangan. Jumladan, N. F. Alefirenko, V. V. Kolesov, Y. S. Stepanov va boshqalarning tadqiqotlari

tahlili shuni ko'rsatadiki, obraz voqelikni anglashning universal mexanizmlaridan biri bo'lib, bilish jarayonining boshlang'ich bosqichini tashkil etadi [9].

Adabiyotlar tahlili

S.G.Vorkachev, A.R.Luriya kabi izlanuvchilar ham uni konseptning asosiy psixofizik negizi sifatida ko'radilar. Shu bois, aynan obraz konseptning asosiy strukturaviy bazasini tashkil etib, uning boshqa tarkibiy elementlarining shakllanishiga zamin yaratadi [8].

Obrazli til tushunchasi ingliz tilida "figurative language" deb yuritiladi; "figure" so'zi esa chizmoq yoki surat ma'nolarini anglatganidan tadqiqotchi R.Malonga obrazli til o'quvchi yoki eshituvchining ongida muayyan tushunchaning suratini yaratadi, deb hisoblaydi [10].

Polshalik olim Justina Sala-Sushinska o'z tadqiqotlarida keltirishicha, to'g'ridan to'g'ri ma'no ifodalovchi so'zlarga qarama-qarshi o'laroq, obrazli tasvirda resipiyent muallifning bayonida yashiringan fikrni tasavvur qilishi yoki ilg'ab olishi nazarda tutiladi. Bunda metafora, taqqoslash, analogiya, mubolag'a, ramziylik, jonlantirish, ishora, istehzo, bilvosita so'rovlar, kinoya, oksimoron, metonimiya, tasviriy ifoda va qofiya kabi turli adabiy san'at vositalaridan foydalaniladi-ki, ular matnning kuchi, mazmuni va sifatini oshiradi, to'g'ri tanlangan adabiy vosita muayyan fikrning samarali yetkazilishini ta'minlaydi [5].

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur maqolada ingliz tilidagi obrazli ifoda vositalarining konseptual mazmunni yetkazishdagi o'rni turli lingvistik yondashuvlar asosida o'rganildi. Tadqiqot jarayonida kognitiv-semantik, deskriptiv-analitik va qiyosiy-lingvistik metodlardan foydalanildi. Kognitiv-semantik yondashuv obrazning inson tafakkuridagi bilish jarayonlari bilan bog'liqligini tahlil qilishga xizmat qildi. Shu asosda metafora, paremiya va giperbola kabi vositalarning abstrakt tushunchalarni ifodalashdagi konseptual funksiyalari aniqlab berildi. Deskriptiv-analitik metod yordamida ingliz tilidagi badiiy matnlardan olingan misollar tahlil qilindi, figurativ birliklarning semantik tuzilishi va matndagi kommunikativ-estetik vazifasi tavsiflandi. Qiyosiy-lingvistik yondashuv orqali ayrim paremiologik birliklarning

milliy-madaniy mazmuni solishtirildi. Bu metod obrazli ifodaning umumiylik va o'ziga xoslik jihatlarini aniqlashga yordam berdi. Olingan natijalar ilmiy umumlashtirish va induktiv-deduktiv tahlil asosida xulosalandi. Ushbu metodlar birgalikda konseptual mazmunning obrazli ifodalanish mexanizmlarini aniqlash va izohlash imkonini berdi.

Tahlil va natijalar

Metafora konseptlarni til vositasida ifodalashning muhim usullaridan biri sanaladi. Kognitiv tilshunoslik nazariyasida esa kognitiv metafora inson tafakkurining markaziy jarayoni sifatida talqin qilinadi — u dunyoni idrok etish, mantiqiy kategoriyalarga ajratish, tuzilmaga solish hamda anglab tushuntirishning asosiy mexanizmi sifatida namoyon bo'ladi [7]. Demak, kontseptual metafora inson ongida abstrakt tushunchalarni tushunarliroq va sezilarliroq qilishga xizmat qiladi. Bu jarayonda bir soha boshqa sohaning tajribasi orqali anglanadi. Masalan, “quvonch — bu yorug'lik” metaforasi orqali ichki emotsional holat tashqi jismoniy tasvir orqali obrazli ifodalanadi.

A.G.Masegosa metaforik ifodalangan obrazli komponentning yana bir jihatini ko'rsatadi: metaforalar orqali konseptual xaritalashda manbaning (source domain) faqat ba'zi xususiyatlarigina ikkinchi obyektga (target domain) ko'chiriladi. Misol uchun, *John is a shark* jumlasida Jonda akuladagi kabi ochko'zlik va tajovuzkorlik belgilari borligini ta'kidlash maqsad qilinadi, ayni vaziyatda yirtqichning boshqa fizik yoki biologik xususiyatlari xaritalanmaydi. Demak, J.Lakoffning ta'biri bilan aytganda, metaforik xaritalash doirasida konseptning ayrim jihatlari ajratib ko'rsatiladi, boshqalari esa yashirin qoladi [2].

Bizning tadqiqotimiz nuqtayi nazaridan, xalq turmushining keng qamrovli tasvirini o'zida obrazli mujassam etish imkoniyatiga ega bo'lgan turg'un birliklardan biri — paremiyalar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ular xalqning dunyoqarashi, borliqni anglash va baholash tarzini aks ettiradi [6]. M.A.Bredis, M.S.Dimoglo va boshqa tadqiqotchilarning uqtirishicha, ko'plab ilmiy adabiyotlarda paremiya atamasi xalq aforizmlarining turli toifalarini ifodalovchi umumlashma termin sifatida qo'llaniladi. Bu toifaga, avvalo, maqollar, matallar,

topishmoqlar, ishoratlar, shuningdek, ta'kidli iboralar, ertakona gaplar va shunga o'xshash boshqa og'zaki nutq birliklari kiradi.

Ingliz tilida maqollar ijtimoiy fikr bildirish, axloqiy saboq berish va ritorik ta'sir ko'rsatish vositasi sifatida xizmat qiladi. Ularning ixcham va ko'pincha metaforik, obrazli tabiati murakkab g'oyalarni badiiy jihatdan samarali tarzda ifodalash imkonini beradi [4].

Xususan, ingliz tilida "Don't look a *gift horse* in the mouth" (bepul berilgan narsaning nuqsonini izlama), "Don't count your *chickens* before they are hatched" (voqealar sodir bo'lmasidan turib xulosa chiqarma), "Every *cloud* has a silver lining" (har bir yomonlikda ham biror yaxshilik bo'ladi), "You cannot teach an old *dog* new tricks" (odamlar qarigach o'zgarishi qiyin bo'ladi) yoki "All that glitters is not *gold*" (yarqiragan hamma narsa ham oltin emas) kabi maqollarda [3] insoniy tajriba, ehtiyotkorlik, umid, o'zgarmaslik, tashqi ko'rinish bilan botiniy mazmun o'rtasidagi tafovut kabi konseptlarni majoziy uslubda aks ettiradi. Bu maqollarda qo'llanilgan obrazli komponentlar – masalan, "sovg'a oti", "tuxumdan chiqqan jo'jalar", "bulut va kumush jilo", "qarigan it" yoki "yarqirash" kabi timsollar – til vositasi orqali ma'lum tushunchalarni ifodalashda asosiy konseptual yukni ko'taradi. Ravshan bo'ldiki, maqollarda obrazlashtirilayotgan lisoniy belgilar muayyan konseptning muhim tarkibiy qismi sifatida nafaqat semantik mohiyatni ochib beradi, balki mazmunning esda qoluvchanligini va ta'sirchanligini oshiradi.

Konseptni obrazli ifoda etuvchi nutqiy vositalar orasida giperbola alohida o'rin tutadi. U voqeani atayin kuchaytirib, bo'rttirib tasvirlash orqali o'quvchida kuchli taassurot uyg'otadi. Giperbola so'zi grekcha "isrof" yoki "mubolag'a" ma'nolarini anglatadi va miqdor, hajm yoki xususiyat jihatidan oshirib yuborilgan ifoda shakliga nisbatan qo'llaniladi: *My heart is broken when I see you with others* [1]. Insonlar kundalik hayotda mubolag'ali til shakllariga ko'p duch keladi, sababi, reklamalar yoki targ'ibot vositalari o'z mahsulotlarining sifatini, foydasini oshirib ko'rsatish orqali giperboladan keng foydalanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, obraz tilshunoslikda konseptning asosiy kognitiv va psixofizik asosini tashkil etib, inson tafakkurida voqelikni anglashning samarali vositasi sifatida namoyon bo‘ladi. Ingliz tilidagi metafora, paremiya va giperbola kabi obrazli ifoda vositalari murakkab g‘oyalarni sodda, esda qolarli va ta’sirchan shaklda yetkazishga xizmat qiladi. Demak, obrazli komponent konseptning semantik mohiyatini ochishda ham, matnning estetik va kommunikativ ta’sirchanligini kuchaytirishda ham muhim rol o‘ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Azzahra D. A. An Analysis of Dominant Figurative Language Used in Lestari’s Short Stories Entitled “Madre”. Dhiya Awlia Azzahra 147010052 : дис. – Sastra Inggris, 2018.
2. Masegosa A. G. A cognitive approach to simile-based idiomatic expressions //Circulo de linguistica aplicada a la comunicacion. – 2010. – T. 43. – C. 2.
3. Mieder W. Proverbs: A Handbook. – Westport, CT: Greenwood Press, 2004. – P. 8.
4. Rofeyeva G. O. The semantic-stylistic features of English proverbs //Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit. – 2024. – C. 144.
5. Sala-Suszyńska J. The role of figurative language //Humanum. Międzynarodowe Studia Społeczno-Humanistyczne. – 2016. – №. 1 (20. – C. 163-172.
6. Каримова Р. Х. Средства вербализации образной составляющей концепта «Труд» в сопоставительном освещении //Вестник Череповецкого государственного университета. – 2014. – №. 6 (59). – С. 66.
7. Коновалова Ю. С. Фразеологизмы, паремии и афоризмы как средство объективации возрастных концептов в англо-американской языковой картине мира : дис. – Воронеж : ЮС Коновалова, 2011. – С.8.

8. Ломоносова Ю. Е., Копытина Н. Н., Щербинин А. Ю. Образный компонент в структуре концепта (на материале французского языка) //Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2019. – Т. 12. – №. 4. – С. 95-99.
9. Халитова С. Е. К вопросу о соотношении понятий концепт и образ // Вестник Казахского национального университета. Серия филологическая. 2010. № 6 (130). С. 130-134.
- 10.https://www.academia.edu/37514999/Figurative_language